

Лесь Танюк.

Неллі Корнієнко: «Паломництво Лесья Танюка до Лесья Курбаса»

Лесь Курбас.

Запитувала Лариса Брюховецька

– Лесь Танюк – один із найпопулярніших дослідників життя і творчості Лесья Курбаса та його кола. Це природно, адже він був учнем Мар'яна Крушельницького, провідного актора театру «Березіль», знав, очевидно, про численні жертви більшовицького терору і від своїх батьків. Ким для нього був Лесь Курбас? Як починалися його дослідження? Як тоді, в 1960-х, він бачив шлях до популяризації Курбасового імені?

– Лесь палажав до останнього режисерського курсу Мар'яна Михайловича, до якого Крушельницький ставився особливо, тому з 13 набраних учнів залишив у підсумку трьох, але допоміг іншим знайти себе в нережисерських професіях. Особливе ставлення, зокрема, позначилось і на етиці викладання. Крушельницький у цей останній період свого творчого життя ніби вивільнився від тягаря важкої пам'яті, вважаючи неможливим не залишити учням головного уроку свого творчого життя, – і почав розповідати про свого вчителя, Лесья Курбаса... Інші курбасівці, за винятком Гната Ігнатовича, Ірини Стещенко та Ірини Авдієвої і Поліни Самійленко, й далі боялися навіть згадувати це ім'я, робили це хіба що в приватних розмовах... На лекції «заходив» Курбас – настільки чуттєво точно відчувався в аудиторії його «самопрояв» через слово Крушельницького. Лесь записав за своїм вчителем 400 лекцій...

Так розпочалось паломництво Лесья Танюка до Лесья Курбаса. А оскільки для Лесья найважливішою була дівість моральних стратегій, він тут же задумав цикл акцій задля реальної реабілітації Курбаса. Так виник перший і паймасштабніший вечір Курбаса в Жовтневому палаці – зі смолоскипами, що до того не були у вжитку, ходою з перекриттям Хрещатика, немилосердною і такою вчасною нічною грозою... А далі – сотні статей про Курбаса, доповідей на конференціях, монографій, документальних

оповідей, фільмів. Знаменитий Клуб Творчої Молоді, створений Танюком, розпочав по суті стратегію «нової хвили» національного культурного відродження на базі філософії і етики Курбаса та інших діячів «Розстріляного Відродження»...

– Лесь Танюк, як свідчать його щоденники, знаходив людей, які працювали з Курбасом, просив їх написати спогади про нього і МО «Березіль». Розкажіть, будь ласка, про його тодішні контакти з березільцями та іншими пошуковцями. Якщо взяти до уваги, що на вшанування невинних жертв репресій офіційні кола в Україні йшли неохоче, як він долав цю кригу заборон та упереджень? І що із зібраного Танюком про Курбаса, на вашу думку, найцінніше?

– Так сталося, що до команди Лесья долучилася і я – відразу, вже на початках Клубу, 1962 року, бо стала його вимушеним куратором (працювала тоді в Київському міськ-комі комсомолу і до мого функціоналу входили всі творчі колективи – театри, кіностудії, творчі виші). Я, на щастя, відразу відчула, що все найталановитіше – саме тут. А були – нагадаю – молоді Алла Горська, Віктор Зарецький, Людмила Семикіна, Галина Севрук, Леонід Грабовський, Іван Драч, Микола Вінграновський, Іван Світличний і ще понад тисячу людей по всій Україні. Я відчувала: тут – справжня креативна, модерна, нова Україна. Тут – потенція нового відродження! Вважала і вважаю: талант завжди правий. Тому, не вагаючись, стала на захист – з усіма «вытекающими»... Лесві було більш ніж складно. Шалене гоніння на нього і Клуб, втручання ЦК КПУ (тоді в авторстві Лесья й виникло фольклорне «мистецтво на скабі» – Скаба був ідеологом), КГБ. Але Лесь – борець і безстрашна людина. І він ніколи не думав окремими подіями – завжди мислив стратегічно. А Кур-

бас завжди був, сказати б, головним референтом цього братства і цієї стратегії...

Можливо, Лесеві стало трохи легше, коли я приєдналась до команди, – адже це відбувалося на самому початку 1960-х. І ми вже діяли вдвох – записували березильців, розшукували їх, на пошук академіка О. Запорожця пішло майже два роки, хоча ми вже були в еміграції в Москві, а він саме там жив (у нас були неточні дані стосовно імені).

Я вступила в аспірантуру провідного, демократичних заasad інституту – з монографічною темою про Курбаса, але навіть тут мені не було рекомендовано писати вступний реферат про Курбаса... Писала про Куліша.

Удвох було легше піднімати цей, на той час взагалі непідйомний, ще й заборонений, материк...

Що найцінніше із зібраного Танюком? Та все – безцінне. І його праці, пронизані курбасівським дискурсом. І його життя, значною мірою присвячене Курбасу.

– Як було задумано і скільки часу пішло на підготовку книжки спогадів про Курбаса, що вийшла в Москві 1987 року? Мабуть, це видання також гальмувалося? Чи пройшло без проблем?

– Річ у тім, що Москва була не лише столицею імперії (хоч і цей її «статус» треба було використовувати – адже тільки після освячення книжки тут Україна мала право на власний друк ризикованих імен тощо. Цим дуже добре задля України користувався Олександр Дейч). Нашою референтною групою, колом Танюка, були найцікавіші, найталановитіші люди демократичного настрою, люди опору. Назву лише кілька з багатьох імен, які підтримували Леся: композитор Шнітке, художник Мессерер, Белла Ахмадуліна, метр театру Ю. Завадський, керівники МХАТу О. Єфремов, знаменитого БДТ Г. Товстоногов, Таганки – Ю. Любимов, Андрій Дмитрович Сахаров, правозахисники Людмила Алексєєва і Лев Копєєв, відомий письменник, германіст; поет і перекладач, українофіл Лев Озеров та ін.

Окремо хочу сказати про найбільший осередок свободи – журнал «Новый мир» Твардовського, який підтримав Леся у часи безробіття, і видавництво «Искусство», яке в найскрутніші часи запропонувало друкувати і Курбаса, і Крушельницького, і Куліша – вперше після заборони його п'єс («Народний Малахій», «Вічний бунт»)...

Зусиллями такої «групи підтримки» і було, зокрема, надруковано збірник «Леся Курбас. Статті и воспоминания о Л. Курбасе. Литературное наследие» (1987), хоча й перепон було багато, з гіркотою скажу – переважно від «друзів-українців», з приводу чого дуже журився Микола Бажан, який активно підтримував нас...

Можу додати, що вибір видавництва тоді стояв між моєю дисертацією і задумом цього збірника – я поступилася дисертацією, хоч вона й була першим у світі монографічним дослідженням театру й ідей Леся Курбаса (єдиним таким, на жаль, і залишається), а обидва опоненти назвали її такою, що «тяжє до докторської», там було 450 сторінок (тоді обсяг кандидатських дисертацій не обмежували)...

За будь-яких умов Леся послідовно і як стратег талановито «приручав» Москву до України, закохував у «золотий запас» української культури і філософії.

– Чи бачив Леся Танюк серед режисерів театру вже XXI століття, не скажу реформаторів, а спадкоємців Курбаса? Якщо так, то хто вони в сучасному українському театрі? Які, на вашу думку, новаторські пошуки й відкриття є в сучасному театрі? Чи відроджується дух вічного пошуку, що його сповідував Курбас?

– Власне, це – дуже драматичне запитання, на яке український театр уже впродовж чотирьох поколінь не має позитивної відповіді. Після короткого і перерваного вибуху шістдесятництва маємо глибоку тишу і, на жаль, фактор узбіччя, художньо-естетичного провінціалізму та інфантилізму – так дорого платять цілі покоління за знищення генія...

Відсутність Курбасового театру – інституції філософського, інтелектуального впливу на життя країни, суб'єкта національної пасіонарності й фактора самоцінності художньо-естетичних начал, що засвідчує найвищий духовний потенціал культури і народу, – трагічно позначилась на всьому, не лише культурному, житті України. Це морально та інтелектуально ушкодило шлях до усіх незалежних форм її буття, бо саме культура, і лише вона, є засадничим фундаментом для всього життєзабезпечення – зокрема й для економіки, на яку так сподіваються наші короткозорі «оптимісти».

Отже, відсутність Курбасових матерій зафіксувала і відсутність подальшого креативу. Серед шістдесятників, коли поруч перебували ще режисери – учні Курбаса, Леся називав Володимира Глухого, Богдана Стунку, Богдана Козака, ну, безумовно, Доміана Козачковського з попереднього покоління – тобто, переважно заньківчан... Хоча й у Тернополі були носії цього креативу...

Про реформаторські амбіції – годі й говорити.

Якщо ж ви запитуєте особисто мою думку щодо новаторства, то я його детально дослідила стосовно 1980–1990-х років у монографії «Український театр у переддень Третього тисячоліття. Картини світу. Ціннісні орієнтації. Мова. Прогноз» (В. Більченко, О. Липин, А. Жолдак, Д. Лазорко, Д. Богомазов, В. Троїцький, Ір. Волицька, О. Балабан). Тоді відбулася цікава мутація (адже культура рухається мутаціями) – вона спровокувала передвибух, породивши дуже цікаві картини світу і з'явивши художні механізми національної ідентифікації. Ця енергія передвибуху, на жаль, розсіялась – хтось від'їхав, хтось спокусився дешевою прагматикою, когось виштовхнула недолуга політика.

Нині, на мій погляд, час збирати каміння. І зовсім нова хвиля молоді режисури, а також окремі постаті так званого Незалежного театру, чи, точніше, незалежних театральних ініціатив (Центр Леся Курбаса заявив цього року конференцію з проблем Незалежних театрів – продовжимо дослідження, яке ми розпочали раніше), – обіцяють оновлення українського театру. Я могла б назвати й деякі прізвища, але за нинішніх умов, коли серед них присутня й, сказати б, «сіра зона» випадкових у професії режисерів (наслідок зниження критеріїв впродовж десятків років), не хотілося б завдавати можливої шкоди тим, хто, на мою думку, відновить довіру до українського театру.

Але за всіх умов бажаю їм творчих відкриттів!

9.03.2018